

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ЕВФЕМІЗМІВ У СИСТЕМІ НОМІНАТИВНИХ ЗАСОБІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті на матеріалах англійської мови висвітлено загальні та функціональні характеристики евфемізмів, їх семантичні й функціонально-прагматичні властивості. Представлено різні трактування поняття «евфемізм». Проаналізовано наявні класифікації евфемічної лексики англійської мови з точки зору тем та сфер існування.

Ключові слова: евфемізм, евфемія, псевдоевфемія, семантичні евфемізми, антифразис, субститут.

В статтє на материалах английского языка освещены общие и функциональные характеристики евфемизмов, их семантические и функционально-прагматические свойства. Представлены различные трактовки понятия «евфемизм». Проанализированы существующие классификации евфемичной лексики английского языка с точки зрения тем и сфер существования.

Ключевые слова: евфемизм, евфемия, псевдоевфемия, семантические евфемизмы, антифразис, субститут.

This article presents common and functional characteristics of euphemism, their semantic-pragmatic and functional properties of the material in English. Presented different interpretations of «euphemism». It analyzes the classification of English euphemisms according to themes and areas of life.

Key words: euphemism, evfemii, pseudo evfemii, semantic euphemisms, antiphrasis, substitute.

Постановка проблеми. На сучасному етапі в англійській мові поряд із неологічними процесами відбувається евфемізація багатьох мовних явищ, що насамперед пов'язано з необхідністю дотримання вимог політкоректності в спілкуванні. Означений процес упродовж останніх десятиліть відзначається особливою інтенсивністю та пояснюється здатністю евфемізмів бути потужним засобом формування нових суспільних стандартів. Таким чином, маємо можливість спостерігати їх широке поширення в багатьох суспільно-значущих сферах мовної діяльності.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблеми теоретичного обґрунтування евфемізації в мовознавстві приділяється значна увага. Ті чи інші аспекти цього процесу певною мірою досліджено й описано в працях багатьох мовознавців ХХ ст., зокрема С. Відлака, Б. Ларіна, І. Гальперіна, В.І. Жельвіса, А. Кацева, Л. Крисіна, О. Шейгал, В. Заботкіної, В. Москвіна, К. Аллана, К. Беррідж та ін. Цінність становлять не лише роботи теоретичного характеру,

а й лексикографічні праці. Так, в англійському мовознавстві евфемізація стала вже традиційною галуззю для вивчення, підтвердження чому слугує видання низки словників, зокрема: Holder R. «Dictionary of American and British euphemisms: The language of evasion, hypocrisy, prudery and deceit» («Словник американських і британських евфемізмів: мова уникнення, лицемірства, сором'язливості, обману») (1987); Neaman J., Silver C. «Kind words: A thesaurus of euphemisms» («Добрі слова: тезаурус евфемізмів») (1983); Rawson H. «A dictionary of the euphemisms and other doubletalk» («Словник евфемізмів та інших інакомовлень») (1981). Крім того, в англомовній лексикографії укладачі словників, зокрема й тлумачних, використовують спеціальні позначки, звертаючи увагу читача саме на евфемістичний характер лексеми (Cambridge, 1996).

Проте дискусії, що й досі точаться серед лінгвістів, відсутність лінгвістично-історіографічних праць, які б безпосередньо були пов'язані з використанням евфемізмів у ЗМІ в цілому, недостатня опрацьованість низки питань спонукають до подальших пошуків у цьому напрямі.

Мета статті – висвітлити питання походження та тлумачення терміна «евфемізм»; визначити загальні та функціональні характеристики евфемізмів, окреслити їх семантичні та функціонально-прагматичні особливості; охарактеризувати вплив евфемізмів на формування лексичного складу сучасної англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомим є той факт, що одні й ті ж явища чи дії залежно від комунікативних намірів можна описати по-різному. Так, використовуючи різноманітні стилістичні засоби для створення евфемістичного дискурсу, адресант має можливість завчасно запобігти появі дискомфорту в ході комунікації. Натомість, об'єктивно констатуючи факти, послуговуючись надто прямими, іноді достатньо різкими висловлюваннями, він нерідко ображає почуття співрозмовника, що може призвести до неочікуваного завершення розмови.

Огляд літератури засвідчив, що на явище евфемії в лінгвістиці є два погляди: *вузкий (субституційний)* та *широкий (прагматичний)*. Прихильники першого (І. Гальперін, Д. Розенталь, Д. Болінгер та ін.), субституційного, визначають евфемізм як субститут незручного і невігідного слова, як нейтральний заміник грубого слова. Так, не завжди можна визначити, яке слово було замінене евфемізмом. Часто евфемізм не має поняття-еквівалента й пояснюється описово. Наприклад, англійські слова *underdog* і *underachiever* у сфері спорту і політики називають

об'єкт, що не може розраховувати на перемогу, характеризується низьким рейтингом тощо.

Більш переконливим, на думку В. Заботкіної, В. Москвіна, О. Шейгал та ін., є прагматичний погляд, який повною мірою окреслює специфіку явища. Виходячи з цього, до евфемізмів зараховують як сталі загальнолітературні евфемізми й дисфемізми, зафіксовані спеціальними словниками евфемізмів чи марковані в тлумачних словниках і словниках синонімів, так і контекстуальні, що хоча й зберігають ознаки евфемізмів чи дисфемізмів, однак потребують аналізу в контексті певної ситуації.

Термін «евфемізм» (від грецьк. *εὐφημισμός* – пом'якшений вислів) має дві основи *εὐ* – добре й *φῆμι* – розмовляю. Він тісно пов'язаний із давньою філософією, адже ще Демокрит згадував про «евтімійу» (фонематичний варіант терміна «евфемія») як про гарний душевний стан та задоволення, й тлумачився як промовляння слів, що мають добре передвістя, утримання від слів, які сповіщають про щось лихе (особливо при жертвоприношеннях).

Таке розуміння евфемізму поєднує його з поняттям «табу», однак при цьому не урівнює їх. Швидше за все, евфемізми виникли із табу під дією забобного остраху заклинань і магічної дії людського слова, що породили заборони на лексеми, промовляти які дозволялося лише жерцям та вождям. Людська віра в магію зумовила появу замовлянь від хвороб, молитов та ворожінь.

Отже, під **евфемізмом** розумітимемо альтернативні непрямі найменування жадливого, недоречного, ганебного, підозрілого й небажаного, що використовуються для приховування правди про негативні явища (характеристики) денотата та надають ефекту пом'якшення, внаслідок чого виступають однією із суттєвих умов успішної комунікації, вираженням замаскованої суб'єктивної оцінки явищ і ситуацій тощо. У свою чергу **дисфемізм (псевдоевфемізм)** визначаємо як цілеспрямоване акцентування, виокремлення негативних сторін (характеристик, якостей тощо), недоликів, погіршення характеристик об'єкта. Відмінною від процесу евфемізації рисою дисфемії є напрям оцінного варіювання: від помірнього до різко негативного.

Псевдоевфемізмами виступають слова та вирази, що свідомо вживаються мовцями в переносному значенні для алегоричного завуальювання непристойностей. Так, негативне ставлення до технічних характеристик автівки *Daewoo Lanos* легко й прозоро ілюструється вживанням дисфемізму *део лайнос*. В англійській мові значне накопичення евфемізмів відбулося ще у Вікторіанську епоху. Найбільш відомими є евфемізми, що позначають «непристойні» частини людського тіла.

Не секрет, що мова тісно пов'язана з менталітетом, культурою та традиціями її носіїв, тому значна кількість процесів, що відбуваються в суспільстві, знаходять своє відображення в мовній системі. Англійська мова, що за останні десятиліття набула досить стрімкого розвитку, зазнала суттєвих змін, викликаних зрушеннями в суспільній сфері.

Класифікацію способів евфемізації займалися як вітчизняні, так і зарубіжні вчені: С. Відлак, Ж. Варбот, Л. Крисін, Б. Ларін, Дж. Німен, О. Реформатський, К. Сільвер, Б. Томачевський, Е. Шейгал та ін. Крім того, варто зауважити, що з приводу класифікації евфемізмів між науковцями досі точаться суперечки. Зважаючи на сферу утворення евфемізмів, тематично їх можна розподілити на такі **групи**:

1. Евфемізми, пов'язані з дискримінацією:

а) расовою, культурною, релігійною: **black** (чорний) – **African-American**;

б) сексуальних меншин: **gay** (голубий) – **homosexual** (гомосексуаліст), **two-spirit** (людина нетрадиційної орієнтації);

в) інших видів;

2. Евфемізми, які позначають страшні та неприємні явища дійсності:

а) смерть: **to die** (померти) – **to be no more** (більше не бути), **to lose one's life** (втратити життя), **to expire** (минути згідно з терміном придатності), **to go behind the eternal cloud** (іти на вічні небеса);

б) хвороба;

в) природні потреби: **piss** (німи до вбиральні) – **do the deed, ease oneself, relieve oneself** (справити нужду);

г) фізичні вади: **blind** (сліпий) – **visually challenged** (незрячий);

д) розумові та психічні розлади: **mad** (псих) – **handicapped** (людина з психічними розладами);

3. Евфемізми, пов'язані із впливом держави на життя людей:

а) воєнні дії: **jail** (в'язниця) – **detention center** (місце позбавлення волі);

б) соціальні вади (алкоголізм, наркоманія, проституція, злочинність), **alcoholic** (алкоголік) – **alcohol dependent** (людина з алкогольною залежністю);

в) бідність: **poor** (бідний) – **disadvantaged** (неймуцій);

г) неprestижні професії: **swabber** (прибиральник) – **cleaning manager** (клінінг-менеджер);

г) сім'я: **betray** (зраджувати) – **to be untrue to wife** (бути нечесним із дружиною);

д) звільнення: **disemploy, dehire** (іти за власним бажанням, дати неоплачувану відпустку, скоротити, відпустити);

е) академічна неуспішність: **a D student, nonachiever** (двієчник, недостатньо вмотивований учень);

4. Евфемізми, що вказують на вік та зовнішність людини:

а) вага: **fat** (товстий) – **to be in good keep** (пшикий);

б) вік: **old** (старий) – **advanced in ears** (підстаркуватий);

в) зовнішній вигляд: **ugly** (негарний) – **plain** (своєрідний);

г) ріст: **dwarf** (карлик) – **little man** (людина невисокого зросту);

5. Дипломатичні евфемізми (**to kill** (вбити) – **take away, give the works** (прибрати, ліквідувати)).

Також у мові з'являються евфемізми і у зв'язку із прагматичними причинами, зокрема з метою продемонструвати:

- **вияв ввічливості** (при створенні евфемізмів, що пом'якшують різні види фізичних та розумових вад);

- **характеристику табування** (при створенні евфемічних замінів прямим номінаціям явищ хвороб чи смерті);

- **рівень впливу на масового реципієнта** (при створенні евфемізмів у політичній сфері);

- **засекречену діяльність** (при створенні евфемізмів у соціальних діалектах різних нелегальних груп, а також у сфері військового озброєння та конкретних воєнних дій держави).

У результаті прагматичної варіативності (міграції) евфемізмів за межі соціальних діалектів, слово втрачає свій евфемічний ефект та переходить із розряду слів із меліоративним характером до розряду прямих

найменувань об'єктів чи явищ. Виходячи з цього, змінюється й прагматичний ефект вислову: замість заспокійливого, покращеного він перетворюється на негативний, а слова, які до цього були евфемізмами, у майбутньому потребуватимуть евфемічної заміни.

Евфемізми більшістю науковців розглядаються лише на лексичному рівні, проте прояв евфемії не можна зводити виключно до заміни одного слова іншим. Для зниження емоційної напруги висловлювання використовують ще й деякі графічні позначення, фонетичні заміни, словотвірні афікси.

До графічного способу утворення евфемізмів відносять «випущення» середини слова (синкопа) або його кінця (апокопа), а також заміну слова у письмовому мовленні на три крапки, наприклад, *F*** Off, I'm Ginger*. Використання фонетичних евфемізмів дає змогу підкреслити зміст, еквівалентний змісту забороненого поняття, уникнути, таким чином, негативної реакції адресата. Фонетичним засобом евфемізації є звукова аналогія.

У лінгвістиці існує три способи евфемізації, які можна віднести до морфологічних способів: негативна префіксація, мейозис та аббревіація. Найважливішим рівнем реалізації евфемії в мовленні є лексико-семантичний рівень, на якому відбуваються основні процеси, що сприяють евфемізації мовлення. Головними способами формування евфемізмів на даному рівні є: метафоризація значень; метонімізація значень; металепис (різновид метонімії); поляризація значень; запозичення та терміни.

Висновки. Отже, мотиваційні передумови вживання евфемізмів носіями мови можуть бути різними, проте всі вони мають єдину мету – замінити соціально або психологічно неприйнятні прямі номінації на аналогічні, але з більш нейтральним значенням, що значною мірою полегшує процес передачі інформації у певних сферах людської діяльності.

Незважаючи на те, що проблема евфемізації в англійській мові є недостатньо дослідженою, все ж існування евфемізмів є беззаперечним. Зацікавлення цим питанням, швидше за все, стане поштовхом для наших **подальших ґрунтовних досліджень** цього питання не лише в англійській, а й в інших мовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Актуальні проблеми ділового дискурсу та бізнес-комунікації [Текст] // Матеріали II Міжнар. очно-заоч. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих учених, 1 берез. 2013 р. / [редкол.: Г. Г. Дрінко, І. В. Решетарова]; Донбас. держ. пед. ун-т; Горл. ін-т інозем. мов [та ін.]. – Горлівка: ГПМ, 2013. – 169 с.
2. Евфемістична лексика англійської мови як відображення цінностей англословних культур [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.phil4.gfh/delist?5hj.com/>.
3. Решетарова І. В. Засоби евфемії в масмедійному дискурсі початку ХХІ століття [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.15 / Решетарова Ірина Володимирівна; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2010. – 20 с.
4. A Dictionary of Euphemisms: How not to say what you mean / B. Holder. – Oxford University Press, 2008. – 412 p.
5. Holder R. W. Oxford Dictionary of Euphemisms / R. W. Holder. – Oxford University Press, 2003. – 501 p.
6. Longman Exams Dictionary. – Harlow: Pearson Education Limited, 2006. – 1832 p.
7. Neaman J. A Dictionary of Euphemisms / J. Neaman, C. Silver. – L.: Unwin Paperbacks, 1984. – 320 p.
8. Rawson H. A Dictionary of Euphemisms and Other Doubletalk / H. Rawson. – London and Sydney: Macdonald and Co., 1983. – 312 p.

Дата надходження до редакції: 26.04.2017 р.

УДК 371.3:811.161.2

Іван ХОМ'ЯК,

доктор педагогічних наук, професор

Національного університету «Острозька академія»

Людмила ПАСІЧНИК,

магістрантка Національного університету

«Острозька академія»

МЕТОДИ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗУМОВОЇ ТА ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті проаналізовано методи активізації розумової і пізнавальної діяльності студентів у ході вивчення української мови у вищих навчальних закладах, наведено зразки інтерактивних вправ.

Ключові слова: активізація навчання, метод, мотивація навчально-пізнавальної діяльності.

В статтє проанализированы методы активизации умственной и познавательной деятельности студентов в процессе изучения украинского языка в вузе, представлены образцы интерактивных упражнений.

Ключевые слова: активизация обучения, метод, мотивация учебно-познавательной деятельности.